

DIALOGUS EGY PÁRISI KÖNYVESBOLTBAN.

(BIBLIOGRAFIAI NOVELLA.)

A vevő, a művelt olvasó belép a francia könyvesboltba.

(Ujabbán megint többször írtak a lapok Magyarországról. Jó tudja, merre van ez az ország. Ismerősei jártak arra, dicsérték Budapestet, a szépen fekvő fővárost, múzeumait és lovasrendőreit. Hallott Petőfiről, Kossuthról, Rákócziról. Tudja, hogy Liszt magyar volt s hogy ma is vannak híres magyar zeneszerzők. A magyar lovasnép, de kitűnő zenészei is vannak: a magyar cigányok. A világháborúban a németek oldalán harcoltak, de úgy emlékszik, hogy nem voltak mindig nagy németbarátok. A magyarok elnyomták a másnyelvű nemzetiségeket, a tótokat és románokat. Igaz, hogy századok óta ők maguk is német járomban nyögtek. A magyarság Európa védőbástyája volt a törökök ellen. Kár, hogy nem tudta megőrizni teljes függetlenségét, amelyért annyira küzdött. A magyarok között sok mágus van, akik gyönyörű díszmagyarban járnak olykor. A magyar nyelv valószínűleg szláv nyelv, de talán mintha mégis germán volna. Mindenesetre nehéz és nagyon különbözik a többitől. A magyarok szimpatikus nép, mezőgazdasággal foglalkoznak, de van valami iparuk is; régebben jó bor termelt ott, a tókay. A háború után a békeszerződés visszajuttatta a tótoknak, románoknak és szerbeknek a nekik járó területeket, de talán többet, mint kellett volna. Az új országok általában rosszul vannak adminisztrálva; lehet, hogy a régi magyar régime jobb volt, de mindenesetre Franciaország szövetségeseit erősen jutalmazták és ez helyes. De talán túlságosan is megbüntették a magyarokat . . .)

— Szeretném megismerni — mondja a vevő — a mai Magyarországot, a magyar népet, történetét, egy kissé irodalmát és művészetét. Hadd lássam, mik a vágyai, panaszai, mik azok a híres magyar problémák? Hallottam, hogy a népnek művészete van és van eredeti zenéje, — talán a cigányokétól különböző? Tehát mutassa kérem először is, milyen kiadásai vannak magyar klasszikusokból, franciául?

A könyvkereskedő (művelt ember, pár évig a Sorbonneon tanult, nemrégien vette át, atyja halála után a boltot, licencié és lettres, apróbb cikkei kisebb francia revuekban jelentek meg, összehasonlító irodalomtörténettel is foglalkozott, kollégái kitűnő bibliografusnak ismerik, a cég katalógusai mintaszerűek):

— Sajnos, semmilyen.

A vevő:

— De kérem szépen, barátaim beszéltek nekem Petőfiről s ők olvasták is francia fordításban e nagy magyar költő műveit.

— Ismétlem, könyvárusi forgalomban semmiféle magyar klasszikus munkája franciául nem kapható. Pedig volt néhány elég jó fordítás, Petőfit méltóztatott említeni? A Desbordes-Valmore-

Ujfalvy Károly-féle prózában van ugyan írva, de igen olvasható (1871), a Chassin-féle Petőfi-monografiában (1860) is van néhány sikerült verses fordítás. Közzelt Petőfi-fordításokat az Ujfalvy-Desbordes-Valmore *Poésies magyares* című kötete is (1871). A Melchior de Polignac antológiájában (1896) is találhatók Petőfi-versek. A János vitézt ketten is lefordították: Auguste Dizon (1877) és F.-E. Gauthier (1898). De mindez legfeljebb antikváriusoknál kapható, azoknál is csak elvétele. Ugy hallottam, hogy a Gauthier-féle fordítást újranyomták 1920-ban Budapesten, de — miként az összes Budapesten megjelent francia könyvek és füzetek — ez a francia könyvkereskedelem forgalmába nem került.¹⁾

— Furcsa, hogy a magyarok csak ennyire törődnek nagy íróikkal. Adjon valami jó magyar anthológiát.

— Előbb említettem a jobbakat. Azonfelül egy belga, C. de Harey is adott ki egy kis kötetet (1895); egyik sem kapható. Hallottam, hogy Magyarországon is jelent meg 1904—1908 körül egy lírai antológia, Charles d'Ejury fordította e verseket, de persze ez sem jutott el Franciaországba.

— De hát Jókai, a nagy magyar regényíró csak kapható franciául?

— Hogyne kérem, van egy kötetünk, az Hachette-féle kollekciónban jelent meg, *Le nouveau seigneur*, németből fordította H. Heinicke, „roman humoristique“, 1886-ban jelent meg, azóta van már belőle egy II. kiadás: 1910. Ez az egész.

— Nem értem. Hisz én azt hallottam, hogy Jókai műveinek száma megközelíti Dumaspère kötetének számát. S mi csak ennyit fordítottunk volna le?

— Bizony keveset. *Un nabab hongrois* 1860-ban jelent meg, aztán megint 1865-ben, *Les fils de l'homme au coeur de pierre* 1880-ban, *Le tapis vert* 1880-ban, *Le mariage de Pouchkine* a köv. évben (ezek L. Ulbach átdolgozásai), *Rêve et vie* 1894-ben. Egyik sem kapható. Horn Emil Jókai antológiája (1895) meg csupán 200 példányban készült amatőrök számára, úgyhogy már eleve kizárta magát a nagyközönség érdeklődéséből.

— És a híres magyar drámai költemény, . . . amelyet sokan Fausthoz hasonlítottak . . . Mi is a címe?

— *La tragédie de l'Homme* Madáchtól. Igen jó prózai fordítása van Bigault de Casanquetől (Mercure de France, 1896); nem kapható már.

— Hát adjon ide akármit az előző generáció műveiből.

— Sajnos, semmivel sem szolgálhatok. A Tharaud-testvérek kitűnő prózai antológiája, ugyan Budapesten jelent meg (1903), mégis kapható volt nálunk is, de már kifogyott. (*Contes magyares*). Mikszáthot nagyon dicsérték; egy kötet novella-fordítás volt (1890) a könyvpiacón, régen kifogyott, egy regény: *Le parapluie de Saint*

¹⁾ A francia könyvkereskedő mindig csak a könyvvalakban megjelent fordításokról beszél. A folyóiratokban itt-ott megjelent fordításokat persze nem tarthatja raktáron. Sz. L.

Pierre (1904), régen kifogyott. Sokat hallottam emlegetni Herczeg Ferencet és Gárdonyi Gézát is. Látom a bibliografiákban, hogy mindkettőtől, azonkívül Ambros Zoltántól és Rákosi Jenőtől is jelent meg egy-két kötet, valami *Bibliothèque hongroise*ban Budapesten; mi itt Párisban ezt a sorozatot sohasem láttuk.

— Hát talán a ma élő íróktól kaphatnák valamit?

— Végre teljesíthetem óhaját. Két magyar regényíró munkáival is szolgálhatok, úgy látszik ezek a legnagyobb élő magyar regényírók: Heitai Jenő és Tormay Cécile. Amattól megjelent: *Monsieur Selridge, escamoteur*. (Paris, Bossard, 1925), valami detektív-történet. Úgy látszik a legrepresentatívabb magyar regény. Ettől: *Au Pays des Pierres* (Paris, Calmann-Lévy, 1914) és *Le livre pros crit* (Paris, Plon, 1925), regényes korrajz a bolsevizmus idejéből. Összesen három kötet.

— Nagyon köszönöm. És antológiák mai íróktól?

— Kettő is van, kitünők! Az egyik prózai: *Anthologie des conteurs hongrois d'aujourd'hui* (Paris, Rieder, 1927), egy francia és két magyar ember közös munkája. A következő nagy magyar írók novelláit látom benne: Molnár Ákos, Strém István, Barta Sándor, Raith Tiivadar, az öregek közül pedig: Babits Mihály, Móricz Zsigmond, Szabó Dezső, Tersánszky Jenő stb. Magyar vevőim panaszkodtak, hogy nem látják benne pl. Kafka Margit, Herczeg Ferenc, Laczkó Géza s mások nevét, de ezek, úgy látszik, másodrendű írók Strém és Barta mellett. Van aztán egy nagyszerű lírai antológia is: *Anthologie de la poésie hongroise contemporaine* (Les écrivains réunis, Paris, 1927) szintén közös francia-magyar munka. Ebben a következő magyar költő-nagyságok verseit méltóztatik venni: Bányaik Kornél, Déry Tibor, Fenyő László, Illyés Gyula, Forbát Imre, Komor András, Tamás István, Török Zsófia . . . et j'en passe. Ebből végre megismerhetjük, kik ama élő nagy magyar költők. A szerkesztők azonban igen nagyvonalúak voltak, mivel helyet szorítottak régi embereknek is, így Füst Milánnak, Balázs Bélának, Kassák Lajosnak, Komjáthy Aladárnak, Szép Ernőnek, sőt Ady Endrének is. Apropos, van még két kis Ady-plaquette-em is, egyik Térey Sándor fordítása (*Choix de poésies*, Paris, 1926) versekben, a másik *Poésies*, 1926) egy Zuckermandel nevű magyar és Carasso nevű francia munkája, hasonló lendületű prózában.

— Köszönöm; az irodalommal így rendben volnánk. Volna talán magyar irodalomtörténete is?

— A Kont Ignác-féle igen jó kézikönyv 1900-ban jelent meg (Paris, Alcan); talán antikváriusnál még található néhány példány belőle.

— Térjünk át most a történelemre. Kérek egy magyar történelmet. Tudós ember kezéből származó, komoly magyar történelmi kézikönyvre gondolok.

— Sajnos, nem szolgálhatok. Mostanában hirdetnek egyet Eckhart Ferencről: *Introduction à l'histoire hongroise*, amely a most

meginduló *Bibliothèque d'études hongroises* 1. kötete lesz, nagyra várjuk. A maga korában nagyon jó volt a derék tudós Eduard S a y o u s munkája: *Histoire générale des Hongrois*. Az első kiadás (1876, 2 kötetben) jobb, mint a második (1900). Ezenkívül igen megfelelők voltak részletmunkái is: *Histoire des Hongrois et de leur littérature politique de 1790 à 1815* (1872), *Les origines et l'époque païenne de l'histoire des Hongrois* (1874) stb. Általában minél messzebbre megyünk, annál több és kitünőbb összefoglaló történelmi munkát találunk a francia irodalomban: Martin F u m é e munkája *Histoire des troubles de Hongrie* 1595-ben jelent meg, kiadatlan forrásmunkákat is fölhasznál. De S a c y, censeur royal, 1778-ban kitünő magyar történelmet publikált: *Histoire générale de Hongrie*; Auguste de G e r a n d o, e magyarba ojtott francia úr, munkái: az *Esprit public en Hongrie* (1848) például, igen olvasottak voltak. I r á n y i Dániel és C h a s s i n közös munkája *Histoire politique de la Révolution de Hongrie* (1859) ma is fölhasználható s az akkori emigrációnak legérdekesebb munkája. A mai emigráció csak valami D i n e r - D é n e s Józseftől hozott egy munkát *La Hongrie* címen, amely — úgy látom tudománytalan politikai pamflett (1926).

— Ezek a magyarok nem nagy haladást mutatnak a propaganda terén! Nem értem, miért fél a kisentente annyira a propagandájuktól. Talán más nyelveken többet publikálnak Magyarországról. De a magyarok kedvéért igazán nem tanulok meg németül. Hanem a történelmi és más mémoire-irodalom bizonyára gazdagabban van képviselve. Bizonyos, hogy a legutóbbi évek nagy magyar politikai és közéleti férfiai megírták emléirataikat és a folyton emlegetett, irigylet és szidott magyar propaganda gondoskodott arról, hogy a legjobbak eljussanak a francia közvéleményhez.

— Ó igen. Két háborús vagy háború utáni mémoire-ral is szolgálhatok franciául, szerzőik valószínűleg ez évek legkimagaslóbb magyar államférfiai voltak: az egyik Prince Louis de W i n d i s c h g r a e t z, *Mémoires* (Paris, 1923. Collection de mémoires etc.), a másik Charles W e r k m a n n, Károly császár és király titkára: *Le Calvaire d'un Empereur* (Paris, 1924). A magyaroknak, úgy tudom, vannak és voltak más kitünő politikusok is, pl. Tisza István, gróf Andrássy Gyula, gr. Apponyi Albert, de ezek vagy nem írtak mémoireokat vagy nem fordították le műveiket franciára. Régebben másképp volt. A francia mémoire-irodalom legérdekesebb darabjai közé tartoznak B e t h l e m Niklos (*Mémoires historiques*, 1736), R a g o t s k i Ferenc (*Histoire des révolutions de Hongrie*, 1739), T é k é l y Imre (*Histoire d'Eméric Comte de Tekeli*, 1693) fiktív emlékiratai, de egyes fejezeteiket a komoly történetírás is fölhasználhatja. Mindenesetre közkedvelt olvasmány voltak s nekik köszönhető, hogy a magyarság nemzeti törekvéseiről és harcairól az egész művelt Európa tudott, még pedig az első forrásból merítve ismereteit. Ami az újabb időket illeti, ismerem K o s s u t h Lajos iratainak rövidített francia kiadását *Souvenirs et écrits de mon exil*, 1880) és M u n k á c s y Mihály emlékezéseit (*Souvenirs d'enfance*, 1897); de persze ezek

sem kaphatók manapság. Úgy látszik, a magyarok azt hiszik, hogy mostmár annyira ismerik őket, hogy megelégedhetnek különböző külügyi propaganda-bizottságok alapításával, elnökeik megválasztásával és a neveknek a lapokban való közzétételével.

— Talán van valami összefoglaló díszmunka, útleírás vagy hasonló.

— Nincs kérem semmilyen. A magyarok valószínűleg olyanokat utaztatnak náluk, akik nem tudják megírni benyomásaikat. De talán mégis idetartozik két könyv, az egyik a Tharaud-testvérek világhírű regényes rajza: *Quand Israël est roi* (1921), amely magyarországi útjuk eredménye és a Robert de Traz, a kitűnő geníi író úti emlékei Budapestről a *Dépaysement* (1922) kötetében. Csak ezzel a kettővel szolgálhatok. Bezzeg volt régen útleírás Magyarországról bőven, hogy a legrégebbiekről ne is szóljak: Beudant (1822), de Serres (1814), Thouvenel (1840), Marmier (1854) tartalmas munkákat írtak útleírás ürügye alatt, vagy a nyolcvanas évekből Madame Adam (*La Patrie hongroise*, 1884) és Victor Tissot (*La Hongrie*, 1883) munkái szépen illusztrált, érdekes könyvek. Tissot munkájának, felületessége és romantikus beállításai miatt, rossz híre van, pedig nem érdemli meg teljesen. Gazdagon illusztrált, élvezetes könyv, amely sok francia olvasóban fölkeltette az érdeklődést a távoli és, igaz, túlságosan exotikusnak festett, de mindvégig rokonszenvesen leírt Magyarország iránt. Persze mindez csak a könyvtárak polcain található, esetleg elvétve antikváriusoknál. Ami pedig a díszmunkákat illeti, manapság semmi ilyen nincs. Ha egy magyar ember francia barátjának újévi ajándékkul valami szép francia könyvet akarna adni, akkor a legnagyobb zavarban lenne: nincs szép ajándékkönyv. Nem is tudom, miért szokás Magyarországon folyton minket, külföldieket vádolni azzal, hogy nem ismerjük országukat? Honnan ismerjük meg? A magyarok csak akkor törődnek országuk és küzdelmeik ismertetésével, amikor segítséget várnak küzdő hazájuk javára, így volt ez legalább régebben, így volt az erdélyi fejedelemség idején, Thököli, Bethlen Gábor, a Rákócziak korában, 1848—49-ben és utána. Úgy látszik most nincs semmi kívánni valójuk, semmiért nem küzdenek, sehonnan nem várnak segítséget. Megható, hogy a 49-es párisi emigránsok, szegényen, távol hazájuktól, kevés segédeszközzel olyan érdekes, gyönyörűen kiállított és az akkori tudomány teljes színvonalán álló munkát tudtak kiállítani, mint a Boldényi-féle *La Hongrie historique* (Paris, 1851). Ma — semmi hozzá hasonló munka sincs.

— De csak olvashatnék valamit a békeszerződéssel összefüggő problémákról, valamit magáról a trianoni szerződésről magyar szempontból, a magyarokkal elkövetett igazságtalanságokról általában, a kisebbségek helyzetéről, egyszerűen a mai idők magyar problémájáról, mert hisz, úgy látom, különösen az angol hírlapirodalmon keresztül, hogy van magyar probléma?

— Sajnos, semmi ilyenmű munkával nem szolgálhatok. Magyar vevőim, ha elbeszélgetek velük, a legnagyobb egyértelműséggel

elítélik országuk megcsonkítását, egyek abban, hogy ez a helyzet tarthatatlan; könny szökik szemükbe — a nagyuraktól a szocialistákig; a legitimistáktól a radikálisokig, a történelmi nevű katolikusoktól a zsidóig — minden magyar ember szemébe — ha hazájukkal elkövetett jogtalanságokról vagy kisebbségi fajtestvéreik sorsáról van szó. Biztos vagyok, hogy mindnyájan örömmel adnák vérüket országukért, de izzadni, fáradni, könyvet írni már csak nagyon kevesen hajlandók. Brosürát, különösen az 1918—20-as években bőven termeltek, de ezekből mi, francia könyvkereskedők, sohasem láttunk egyet sem. Talán jobb is; úgy hallottam, hogy olyan francia nyelven voltak megírva, amelyet a Tisza partján beszélnek és ez erősen különbözik a Szajnaparti franciától. Ha jól megnézem, két kis könyvet tudok előhalászni mégis: az egyiket Charles Tisseyre írta, egy derék francia borkereskedő, aki néhány évig képviselő volt. Munkája (*Une erreur diplomatique: la Hongrie mutilée*, Paris, 1922) több jóindulattal, mint tudással van megírva, még legértékesebb benne de Monzie előszava. A másik egy kitűnő magyar statisztikus, Ladislav Buday, tollából való. Igen világos és szabatos képét adja a békeszerződés utáni mai Magyarországnak (*La Hongrie après le traité de Trianon*, Paris, 1922), azonban most már meglehetősen elavult ez a könyv és ki is fogyott annyira, hogy antikváriusoknál sem kapható.

— Azt már meg sem merem kérdezni, hogy van-e egy jó kézikönyv Magyarország földrajzáról.

— Nincs. Úgy látom azonban, hogy a most megindult nagy-szabású összefoglaló földrajzi munkába (*Géographie universelle*, szerkeszti: Vidal de la Blache és Gallois, Paris, A. Colin) a magyar részt E. de Martonne sorbonnei professzor fogja írni. De Martonne Magyarországot jól ismeri, de még jobban Romániát. Lelkes barátja a románoknak, akik sokat köszönhetnek neki: mai határukat Magyarország felé. De Martonne volt t. i. az egyik meghívott szakértő a békekonferencia megfelelő bizottságában. Érdekes lesz olvasni tollából Magyarország földrajzát.

— És Magyarország közgazdaságáról írtunk-e mi valamit vagy írtak-e a magyarok talán?

— A magyarok e részben sem jeleskedtek; szerencse, hogy itt, mi franciák vettük kezünkbe a dolgot. Két jó könyvet is ajánlhatok, Charles Lortsch munkáját: *La Hongrie économique* (Paris, 1927) és Mitzakis kitűnő tézisét a szanálásról, amelyhez párisi követük írt ajánló sorokat: *La reconstruction financière de la Hongrie* (Paris, 1926). A magyarok belefogtak néhány évvel ezelőtt Kelet-Európa közgazdaságának és közviszonyainak ismertetésébe évkönyv formájában: *Annuaire Est-européen*, kitartásuk azonban a II. évfolyamnál (1923—24) lelohadt (Budapest, Oriens) s azóta nincs francia nyelvű publikáció magyar forrásból országuk és szomszédai gazdasági viszonyairól és haladásáról.

— Most még arra kérném, adjon valami élvezhető magyar történelmi munkát, nem annyira szigorúan tudományos szakmunkára gondolok, hanem a magyar történelem egy-egy korszakát érdekesen

ismertető könyvre. A diplomáciai történelem is igen érdekel, hisz, úgy tudom, hogy a magyar Erdély több ízben szövetséges volt királyainknak.

— Szolgálhatok egy teljesen megfelelő könyvvel. Szerzője magyar: André de Hevesy, de évtizedek óta Párisban él, úgy hogy könyveinek stílusa sem árulja el, hogy magyar ember írta őket. Bár újabban idegen tárgyakról is ír (Kolumbusz Kristóf; északolasz festők), észre lehet venni, hogy legnagyobb szeretettel magyar tárgyú könyveit írta. Elsősorban ajánlhatom a következőt: *L'agonie d'un empire: l'Autriche-Hongrie*. (Paris, 1923). Erősen telve van magyar vonatkozásokkal Beethoven életéről tavaly megjelent szép munkája: *Beethoven, Vie intime*. Gyönyörű díszmunkát írt Mátyás király könyvtáráról, de ennek nagy hibája van: nem kapható profánok számára, mivel egy bibliofil társaság adta ki tagjai számára, címe *La bibilothèque du roi Matthias Corvin* (Paris, 1923). — Hevesy könyvein kívül kellemes olvasmány volt annak idején Emile Horn *Rákóczi*ja (Paris, 1906), de persze azóta többszörösen elavult, alig is kapható már. Igen olvasható magyar történelem Louis Légernek, a kiváló francia szlavistának kézikönyve: *Histoire de l'Autriche-Hongrie* (Paris, legújabb kiadás: 1920); de képzelheti, hogy ez egyáltalán nem hízelgő a magyarokra nézve. Ami a magyar diplomáciai történelmet illeti, francia tudományos munkákban lehet egy-egy jó fejezetet találni. Összefoglaló munka magyar vagy francia kézről nincs. Nemrég jelent meg azonban egy fiatal román tudós két tézise: *Histoire des relations diplomatiques entre la France et la Transylvanie au XVII. Siècle* (Paris, Gamber, 1927). Hudita, a szerző, a kisenevi gimnázium tanára; szándékában van a francia-erdélyi diplomáciai érintkezések egész történetét megírni. A románok igen intelligensek: nemcsak Erdélyt annektálták el a magyaroktól, hanem a magyar Erdély történetét is, különösen azt, amely nekünk legérdekesebb: az erdélyi diplomácia történetét.

— Végezetül, hadd vigyek legalább haza feleségemnek egy szép könyvet a magyar népművészet valamely ágáról, vagy valami érdekes népmese-kiadványt.

— A magyar népművészet, népköltészet, népzene — úgy halom, gyönyörű dolgok. A magyarok azonban igen rejtegetik. Fogalmam sincs miért. Itt-ott sikerül valamit kilopni, elcsenni tőlük, de a többit annál jobban dugdossák. Van két kis könyvünk, egyik a népköltészet remekeit adja kedves formás francia fordításban: Jean de Néthy: *Ballades et chansons populaires de la Hongrie* (Paris 1891), a másik a magyar népmesékből ad egy jól összeválogatott, szép gyűjteményt: Michel Klimó: *Contes et légendes de Hongrie* (Paris, 1898, a *Littératures populaires de toutes les nations* sorozatban). Magam is érdeklődtem a népköltészet iránt, úgyhogy magy utanjárással ástam ki antikváriusoktól e két szép könyvet. Az igazi magyar népzeneről, Bartókot és Kodályt inspiráló forrásról nincs azonban semmi. Illetőleg Bartók és Kodály maga adott ki Budapesten egy kis erdélyi gyűjteményt: *Chansons populaires*.

Les Hongrois de Transylvanie (Budapest, 1923). Egy magyar vevőm szívességéből jutottam e pompás kiadványhoz, amelyet úgy látszik, csak a budapesti franciáknak árúsítanak. Pedig milyen kár! Más népek bezzeg szebbnél-szebb népies kiadásokat vetnének a párisi könyvpiacra — de nincs népzenejük. A magyaroknak van: különös, régi, izes zenéjük, dalaik élnek a modern civilizációtól viszonylag szüzen maradt vidékeken, de nem tesznek semmit megismertetése érdekében. Régi zenei emlékeiket nem adják ki. Így vagyunk a népi művészettel is. Sokáig azt hittem, hogy célzatos dolog ez a magyaroknál: nem akarják mintegy profanizálni, idegen kezekben látni ősi népi művészetük emlékeit. De mióta láttam, hogy iparosodni kezdő népművészeti termékeiket szívesen árúsítják — amelyeknél sokkal, de sokkal értékesebbek az *igazi* népi művészetnek például múzeumaikban őrzött darabjai — kezdem nem érteni a dolgot. Hallottam, hogy van egy hatalmas, ötkötetes gyönyörű publikációjuk, amely az *egész* magyar népi művészetet ismerteti. Persze magyarul adták ki, nehogy a külföld valahogy megismerje s megtudja, mi van benne. Az a vevőm, aki Bartók-Kodály magyar népzenei antológiájával megajándékozott, elhozott nekem egy albumfélét az erdélyi magyarság művészetéről: *Les Hongrois de Transylvanie: L'art populaire* (Budapest, dátum nélkül). Nagy érdeklődéssel nézegettem a képeket; az előszót is elolvastam, ezt már nehezebb volt megérteni, pedig franciául volt írva (vagy talán éppen ezért). Ezt a szép munkát (a szöveget párisi franciára fordítva) akármelyik francia kiadó kiadta volna, így legieljebb Budapesten olvassák. Bezzeg a románok százszor ügyesebbek, egymásután adják ki a gazdagabbnál gazdagabb díszmunkákat franciául a román népi és egyházi művészetéről, s általában művészetük történetéről, műemlékeikről.

— Apropos, műemlékek. Hát ha nincs semmi a népművészetről, utolsó kérésem az volna, ajánljon valamit a magyar művészet történetéről, valami jó publikációt a magyar műemlékekről.

— Sajnálom, semmi ilyesmivel nem szolgálhatok. Hallottam, hogy nemrég (1924) megjelent egy gazdagon illusztrált tartalmas munka Budapest műemlékeiről (*Monuments artistiques de la Ville de Budapest*), de csak a pároldalas bevezetés és az illusztrációk magyarázata francia benne, mind a többi szöveg magyarul van. Hallottam, hogy pár hónappal ezelőtt gyönyörű összefoglaló munka jelent meg a magyar műemlékekről, persze magyarul; milyen jó volna, ha az *Bibliothèque d'études hongroises* franciául is megjelentetné. Antikváriusoknál talán még lehet találni egy-egy példányt a régebbi kiadásokból, amikor még a magyaroknak több érzékük volt azíránt, hogyan kell kincseiket megismertetni a művelt világgal. Nagyon szép pl. Eugène de Radisics és Jean Szendrei háromkötetes, díszes kiadványa: *Chefs d'oeuvre d'art de la Hongrie* (1897—1903), de nagy szerencsének kell lenni annak, aki ezt valamely antikváriusnál megtalálja. Hasonlóképpen alapos és szép munka Charles Pulszky, Eugène Radisics és Emile Molinier kétkötetes nagy műve a magyar ötvösművesség és ékszeriparművészet remekei-

ről: *Chefs d'oeuvre d'orfèvrerie* (1885), de hol lehet ezt manapság megtalálni?

A könyvkereskedő végszava:

— Igazán nagyon sajnálom, hogy nem sikerült érdeklődését, kedves vevőm, jobban kielégíteni. De ha inkább a Magyarországgal szomszédos vagy szomszédjaival szomszédos országok történelme, mai viszonyai és kultúrája iránt mutatna hasonló jóindulatú figyelmet, akkor bőven szolgálhatok mindennel. Ez a fal csehszlovák kiadványokkal van tele, ez a fal és a másik fele román publikációkkal (beőrlük kb. negyven kötet Nicolas J o r g a francianyelvű munkáira esik), e két emeletnyi könyv mind Lengyelországról szól és ez a fél fal Bulgáriára vonatkozik . . . Nem parancsol valamit? . . .

(Genf.)

Szegedy Lőrinc.